

GENTSE BIJDAGEN
TOT DE INTERIEURGESCHIEDENIS

INTERIOR HISTORY

vol. 39, 2014-2016

PEETERS

**GENTSE BIJDAGEN
TOT DE INTERIEURGESCHIEDENIS**

INTERIOR HISTORY

vol. 39, 2014-2016

PEETERS

Leuven

2016

Gentse Bijdragen tot de Interieurgeschiedenis. Interior History
vol. 39, 2014-2016
Peer reviewed Journal

Editor

Prof. dr. Anna Bergmans
Vakgroep Kunst-, Muziek- en Theaterwetenschappen
Technicum, Blok 4
Sint-Pietersnieuwstraat 41
9000 Gent

Editorial Board

Prof. dr. Arnout Balis, *Vrije Universiteit Brussel*
Prof. dr. Krista De Jonge, *Katholieke Universiteit Leuven*
Prof. dr. Leo De Ren, *Katholieke Universiteit Leuven*
Prof. dr. C. Willemijn Fock, *Universiteit Leiden*
Dr. Eloy Koldewij, *Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed Amersfoort*
Prof. dr. Maximiliaan Martens, *Universiteit Gent*
Dr. Leen Meganck, *Agentschap Onroerend Erfgoed Brussel*
Prof. dr. Claire Van Damme, *Universiteit Gent*
Prof. dr. Yvette Vanden Bemden, *Université de Namur*
Prof. dr. Linda Van Santvoort, *Universiteit Gent*

Editorial Assistant and English Translation:
Sophie Oosterwijk

Administration

Payments should be sent to Peeters, Bondgenotenlaan 153, B-3000 Leuven, Belgium. To place your order or make an enquiry please contact: Peeters, Journals Department, Bondgenotenlaan 153, B-3000 Leuven, Belgium.
E-mail: peeters@peeters-leuven.be
Gentse Bijdragen tot de Interieurgeschiedenis. Interior History is available online at <http://poj.peeters-leuven.be>
Orders are regarded as binding and payments are not refundable. Subscriptions are accepted and entered by the volume.
Claims cannot be considered more than 4 months after publication or date of order, whichever is later.

© Peeters, Bondgenotenlaan 153, 3000 Leuven

ISSN: 1780-7212
eISSN: 1783-1466

Cover: Alfred Stevens, *Psyché (Mon Atelier)*, 1878, olieverf op doek. – Princeton University Art Museum
(© Princeton University Art Museum/Art Resource NY/Scala, Florence)

Inhoudstafel

JOHAN DE HAAN, Bouwheer en bouwmeester. Het huis van Anthony Coulon in Leeuwarden	1
REINIER BAARSEN, Karel Alexander van Lotharingen en David Roentgen, een unieke relatie	23
JANA WIJNSOUW, Reflecties over reflecties. De spiegel in het 19de-eeuwse kunstenaarsatelier	37
WIVINE WAILLIEZ, De Parijse manufactuur Balin (1863-1898). Pronkstukken van behangpapier	53
BARBARA LAAN, Kunstnijverheid en interieur in het Nederlandsch museum voor geschiedenis en kunst in het Rijksmuseum in Amsterdam. Ontstaan en opheffing van de cultuurhistorische presentatie 1875-1927	69
BRUNO FORMENT, De theaterdecorateur als binnenhuisarchitect. Albert Dubosqs interieurdecors vanuit historisch-typologisch perspectief	103
CATHELINE METDEPENNINGHEN, Interieurontwerpen van Paul Cauchie, art-nouveaudeSIGNER aan de vooravond van WO I	117
ANN VERDONCK, MARJOLEIN DECEUNINCK, MARIANNE DECROLY, DELPHINE MESMAEKER, FRANÇOISE URBAN, Het somptueuze interieur van de Japanse toren te Laken. Een publiek geheim onderzocht	145
JORIS SNAET, Laboratoria, auditoria en studentenresidenties van de Katholieke Universiteit Leuven, 1876-1914. Neogotische totaalconcepten en sobere functionaliteit in dienst van onderzoek en onderwijs	159
EMMA ANQUINET EN ISABELLE LECOCQ, Het archief van Ivo Bakelants. Een inventaris van de glasramen in België uit de 19 ^{de} en 20 ^{ste} eeuw ontsloten	177

HET ARCHIEF IVO BAKELANTS

EEN INVENTARIS VAN DE GLASRAMEN IN BELGIË UIT DE 19DE EN 20STE EEUW ONTSLOTEN

EMMA ANQUINET EN ISABELLE LECOCQ

Inleiding

De Antwerpse glazenier Ivo Bakelants leverde een belangrijke bijdrage tot het domein van de glasschilderkunst in België. Naast de creatie en restauratie van glasramen is Ivo Bakelants namelijk een pionier geweest voor de inventarisatie van glasramen van de 19de en 20ste eeuw in België en zijn interesse hiervoor ontstond op een moment dat er in het algemeen nog geen aandacht aan geschonken werd. Het aandachtspunt van dit artikel is dus Ivo Bakelants' inventarisatiewerk rond glasramen.

Het onderzoek over het inventarisatiewerk van Ivo Bakelants kaderde in een project van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium te Brussel: 'Digitale uitgave van de inventaris Ivo Bakelants' (1 september 2013 – 30 juni 2014).¹ Er was reeds geruime tijd belangstelling voor het Archief Bakelants bij het *Corpus Vitrearum* België-Belgique, maar het is voornamelijk dankzij de bemiddeling van Madeleine Manderyck, voorzitter van het Vlaams Comité geassocieerd met het *Corpus Vitrearum* België-Belgique,² dat deze documentatie ter beschikking werd gesteld van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium.

Na een introductie tot het leven en werk van Ivo Bakelants volgt een beschrijving van de archieven, het onderzoek in het kader van de ontsluiting van dit inventarisatieproject, en de mogelijke perspectieven die deze documentatie biedt voor de verdere studie van glasramen uit de 19de en 20ste eeuw in België.

Ivo Bakelants: leven en werk

Ivo Bakelants (afb. 1-2) is geboren te Antwerpen op 11 december 1934 en in deze stad en omgeving ontwikkelde hij zijn praktijk als glazenier.³ Hij werd opgeleid tussen 1948 en 1959 aan diverse instituten, namelijk de

Koninklijke Academie voor Schone Kunsten, het Nationaal Hoger Instituut voor Schone Kunsten en het Kunsthistorisch Instituut te Antwerpen. Deze opleidingen waren bepalend voor Ivo Bakelants' verdere leven. Hij ontving sinds het prille begin van zijn loopbaan als glazenier diverse prijzen voor zijn werk⁴ en nam deel aan talrijke exposities.⁵ Door zijn artistieke passie en vakkennis alsook zijn kennis van de kunstgeschiedenis belandde Ivo Bakelants in het onderwijs. Sinds 1963 gaf hij les aan de kunstschool *Academia* te Borsbeek en vanaf 1979 was hij docent voor de restauratie van historische glasramen aan de Hogere Rijkschool voor Beeldende Kunsten te Anderlecht.⁶

De glaskunstenaar richtte zijn eigen atelier op in 1958 te Deurne in de Manebruggestraat.⁷ (afb. 3) Het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium organiseerde een aantal fotografische zendingen ter documentatie van dit atelier. Op afb. 3 zijn links aan de glazen wand een aantal afgewerkte glasramen te zien. Op het achterplan is een afgewerkt karton voor de glasramen van de kerk Sint-Remigius in Deurne zichtbaar, met daaronder enkele affiches van tentoonstellingen waaraan Bakelants en zijn echtgenote Antonia Cools deelnamen of van tentoonstellingen die ze zelf organiseerden bij hen thuis (cf. *infra*). Aan de rechterzijde bevinden zich de bewaarplaatsen voor het reserveglas en de gerestaureerde glasramen.

Het atelier van Ivo Bakelants was bovendien meer dan een gewoon atelier. Het was eveneens een levendige en artistieke ontmoetingsplek waar Ivo Bakelants en zijn echtgenote Antonia Cools – die ook een kunstenares was op het domein van de keramiek en de icoonkunst⁸ – sinds 1972 regelmatig tentoonstellingen organiseerden onder de naam 'Kunstkamer Manebrugge'.⁹ Op deze tentoonstellingen nodigden Ivo Bakelants en Antonia Cools jonge kunstenaars en vrienden uit binnen- en buitenland uit om hun werk bij hen te tonen. Tijdens deze tentoonstellingen werden diverse disciplines en culturele tradities aangereikt, zoals naïeve kunst en de Indonesische cultuur van wajang-

Afb. 2. Ivo Bakelants, Deurne. (Foto: Bakelants, s.d.)

de culturele raad. Tijdens deze functie bouwde Bakelants diverse tentoonstellingsinitiatieven op, waaronder 'Huldiging van Deurnese kunstenaars' met als doel het werk van beeldende kunstenaars uit de regio te promoten. Aan dit initiatief nam hij bovendien zelf deel in 1999.¹⁰

Het artistiek oeuvre van Ivo Bakelants is gevarieerd en bevat zowel abstracte composities als figuratieve taferelen met populaire motieven, zoals het Vlaamse verleden – bijvoorbeeld visualisaties van fabels en de haven van Antwerpen, alsook illustraties van oud-Vlaamse teksten liederen – maar ook etnografische onderwerpen.¹¹ (afb. 4-6) Daarnaast vergaarde de kunstenaar heel wat kennis over de internationale tendensen in de glasschilderkunst tijdens zijn talrijke studiereizen en verwerkte hij deze in een persoonlijke beeldtaal.¹² Tijdens zijn vroege loopbaan werd hij stilistisch beïnvloed door docenten zoals de glazenier Jan Huet (1903-1976),¹³ van wie hij les kreeg aan de academie te Antwerpen. Bakelants evolueert niettemin snel naar een meer gestileerde beeldtaal die omwille van het heldere kleurgebruik en de strenge, expressieve loodlijn sterk aanleunt bij het werk van Eugene Yoors (1879-1977), een prominente figuur in de moderne glasschilderkunst in België.¹⁴

Het persoonlijk oeuvre van Ivo Bakelants situeert zich voornamelijk in Vlaanderen en Brussel op een dertigtal locaties, met uitzondering van twee glasramen die zich in het buitenland bevinden, nl. in Barcelonnette in Frankrijk en in Franceville te Gabon.¹⁵ Ivo Bakelants' productie was dus eerder lokaal, in tegenstelling tot zijn inventaris en archief waarover het volgende kapittel handelt.

De inventaris en het archief Bakelants

Gedurende meer dan 40 jaar reisde Ivo Bakelants rond in België met zijn gezin¹⁶ en verzamelde hij gegevens over glasramen uit de 19de en 20ste eeuw in openbare gebouwen in

“Ken Uw Volk” Chromodienst
de BEUKELAAR
IJzerlaan, 5, Antwerpen

IVO BAKELANTS

Vlaams Glazenier.

Studeerde aan de Kon. Akademie te Antw., het Nat. Hoger Inst. voor Schone Kunsten, Antw., en het Kunst-Historisch Inst. Antw. - Behaalde het diploma van glasschilderkunst met 1° prijs, grote onderscheiding. - Baccalaureaat in de kunstgesch. en de oudheidkunde. - 1955: Rondreizende tentoonstelling van kunstglasramen in de provincie Antwerpen. - 1957: 9° Officiële Tentoonstelling van Namen, industrie en kunst-ambachten. - 1958: Tentoonstellingen van Belgische kunstambachten te New York, Washington, San Francisco en Libanon. - 1959: 1° individuele tentoonstelling in het gemeentehuis van Deurne. - Kreeg reeds belangrijke officiële opdrachten.

Verhoden nadruk

Bij het kopen van alle dB-produkten wordt u in de gelegenheid gesteld onze prachtige en nieuwste reeksen «KEN UW VOLK» te verzamelen. Mits inzending van voldoende chromopunten worden u onmiddellijk de verlangde reeksen toegestuurd.

Reeks 45-4

Elgen foto.

Afb. 1. 'Ken Uw Volk', Chromodienst de Beukelaar (Antwerpen, s.a.), reeks 45-4, r (a), v (b).

poppen. De activiteit van het koppel Bakelants-Cools binnen het Antwerpse culturele leven biedt stof voor mogelijk verder onderzoek.

Ivo Bakelants nam duidelijk actief deel aan het artistieke leven te Antwerpen. In 1972 werd hij bijvoorbeeld uitgenodigd door de burgemeester van Deurne om de leiding te nemen over de werkgroep voor beeldende kunsten in

Afb. 3. Atelier van Ivo Bakelants in de Manebruggestraat te Deurne. (© KIK-IRPA, 2013)

een inventaris met bijhorende documenten met extra informatie. In het totaal heeft Ivo Bakelants ongeveer 4000 kerken bezocht (cf. *infra*).¹⁷ Dit werk werd gecombineerd met onderzoek op basis van bestaande literatuur (diverse edities van het Fotorepertoire van het meubilair van de Belgische bedehuizen,¹⁸ nota's, artikels of monografieën over kerken en glazeniers, tentoonstellingscatalogi, persartikels, enz.), gesprekken met glazeniers die op dat moment nog actief waren en de studie van diverse archieven (van ateliers, bisdommen, diocesane commissies, enz.). Zo bestudeerde Ivo Bakelants systematisch het Archief en Museum voor het Vlaams Cultuurleven in Antwerpen.¹⁹ Daarnaast consulteerde hij in het KADOC in Leuven de archieven van glazeniersateliers, o.a. die van Casier, Coucke en Ladon, en in Luik maakte hij kennis met de projecten van het atelier Osterrath. Ivo Bakelants profiteerde tevens van de mondaan-mondreclame en hij was steeds alert voor informatie die zijn inventaris mogelijk kon verrijken, wat bijvoorbeeld geïllustreerd wordt door zijn talrijke nota's van telefoongesprekken. Het resultaat van dit alles is dus een 'levende' inventaris, aangevuld door de auteur tot in 2007 (Ronse, St.-Pieterskerk).

Dit levenswerk resulteerde in een schat aan informatie, een getuigenis van Bakelants' passie voor de Belgische glasschilderkunst, namelijk een verzameling van meer dan 5500 handgeschreven en getypte fiches (indexkaarten) op het formaat 10 × 15 cm, alfabetisch geordend volgens de locaties van verschillende bewaarplaatsen van de glasramen. (afb. 7) Deze fiches bevatten informatie over de bezochte site, waaronder de naam van de locatie, de naam van het gebouw, de structuur van het gebouw, het aantal glasramen, hun iconografie en de naam van de glazenier en/of het atelier. Ook de provincie is regelmatig vermeld en Ivo Bakelants voegde in de meeste gevallen de bron van alle informatie zeer gedetailleerd toe op de achterzijde van de indexkaart. (afb. 8-9)

De inventaris start met de letter A, met de stad Aalst, waar Ivo Bakelants 25 sites (kerken, kapellen, kastelen, scholen, ziekenhuis enz.) bezocht, waaronder de parochiekerk Sint-Maarten, om tenslotte te eindigen bij Zwijndrecht in de provincie Antwerpen.²⁰ De auteur heeft ook een segment toegevoegd met documentatie betreffende verloren glasramen, alsook extra gegevens over de instellingen van

Afb. 4. *Heilige Drievuldigheid*, Ivo Bakelants, 1967,
glas-in-loodraam, St.-Rumolduskerk, Deurne.
(© KIK-IRPA, neg.nr. X071922, 2014)

Afb. 5. *Egyptische schepen*, Ivo Bakelants, 1980,
glas-in-loodraam, 55 x 40 cm.
Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, Brussel.
(© KIK-IRPA, neg.nr. KN698, 1992)

verschillende glazeniers die in de inventaris voorkomen. Deze informatie verkreeg hij door zijn contacten met de eigenaars van de gebouwen, de glazeniers of familieleden van de overleden glazeniers.²¹ Naast de samenstelling van dit archief heeft Ivo Bakelants sinds 1967 ook verschillende publicaties gewijd aan Belgische glasramen en glazeniers.²²

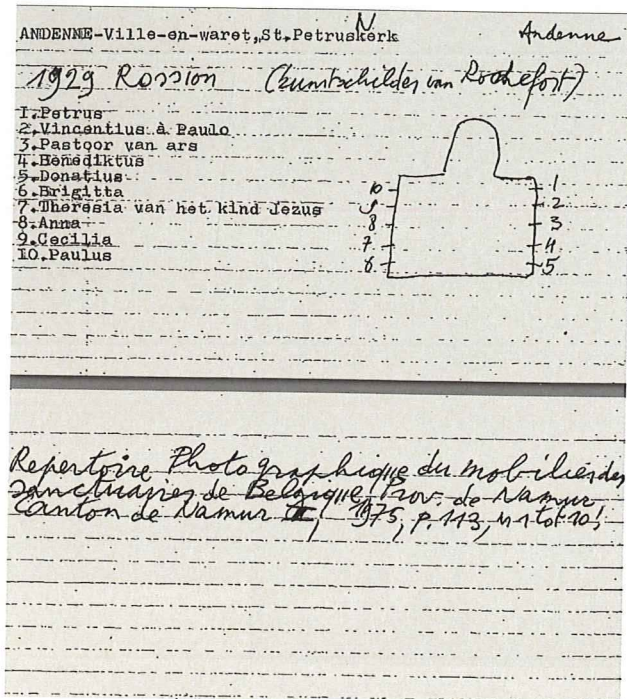
Het idee om een dergelijke inventaris van glasramen uit de 19de en 20ste eeuw op te stellen, ontstond door Ivo Bakelants' ontmoeting met het werk van één van zijn professoren aan het Kunsthistorisch Instituut in Antwerpen, namelijk Jean Helbig (1895-1984).²³ Helbig is zeer gekend onder specialisten in de glasschilderkunst, omdat hij één van de stichtende leden was van het *Corpus Vitrearum* België-Belgique, dat officieel opgericht werd op 13 december 1965.²⁴ Daarnaast was Jean Helbig sinds 1938 conservator voor keramiek en glasramen aan de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis in Brussel. Reeds voor de creatie van het *Corpus Vitrearum* begon Jean Helbig met een inventaris van historische glasramen in België.²⁵ In de publicatie van zijn inventaris herneemt Ivo Bakelants

Afb. 6. Zonder titel, Ivo Bakelants, 1980, glas-in-loodraam, 110 × 60 cm.,
Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, Brussel. (© KIK-IRPA, neg.nr. KN699, 1992)

Afb. 7. Fiches in fichebakken, atelier van Ivo Bakelants in de Manebruggestraat te Deurne. (Foto Isabelle Lecocq, 2013)

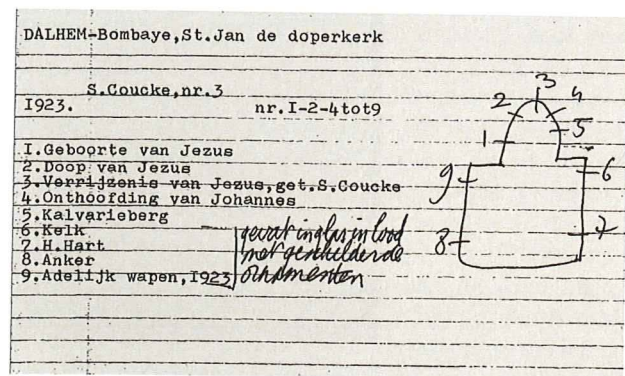

Afb. 8. Vooraanzicht scan van fiche. (© KIK-IRPA, 2013)

grotendeels de methode en structuur van de inventaris van Jean Helbig.²⁶ In de inleiding van elk van de drie gepubliceerde volumes verklaarde Ivo Bakelants overigens dat zijn werk een rechtstreekse voorzetting is van dat van Jean Helbig: 'Met de glasschilderkunst in België – repertorium en documenten wil ik het werk van prof. Dr. Jules [*sic*] Helbig verder zetten. Het betreft zijn monumentaal naslagwerk over de oude glasramen in België van de 12de tot en met de 17de eeuw, in twee delen, onder dezelfde titel. Hierop aansluitend wil ik, tot heden, de glasramen in onze openbare kerkelijke en burgerlijke gebouwen, van de voorbije generaties glazeniers verzamelen. Mijn studie begint bij de aanvang van de 19de eeuw [...]'.²⁷

Ivo Bakelants hield het niet alleen bij het maken van een inventaris: hij verzamelde ook extra informatie over glazenierateliers die actief waren in België tijdens de 19de en 20ste eeuw, en over de gebouwen die hij bezocht en wel aan de hand van gesprekken met glazeniers, eigenaars van bewaarplaatsen of familieleden van overleden glazeniers. Dat deel van het Archief Bakelants bestaat voornamelijk uit krantenartikelen, brieven en persoonlijke nota's van Ivo Bakelants. Deze documenten worden samen met een deel van de fiches bewaard in het documentatie- en onderzoekscentrum KADOC in Leuven. Door zijn archief heeft Ivo Bakelants een grondige kennis over dit onderzoeksdomein vergaard. Hij gebruikte deze gegevens in de publicatie van zijn eerste drie volumes, maar ook in andere bijdragen en voornamelijk in de tentoonstellingscatalogus *Gloed van glas*. In deze publicatie was hij verantwoordelijk voor de redactie van het hoofdstuk over religieuze glasschilderkunst tussen 1890 en 1940, waarbij hij een algemeen doch volledig beeld schetst van de ateliers die in die periode actief waren.²⁸

Bakelants begon zijn onderzoek in 1983 in eigen beheer te publiceren. Reeds had hij de eerste drie volumes – de delen die overeenkomen met de namen van de gemeentes en glazeniers die beginnen met de letter A, B en C – uitgegeven.²⁹

Afb. 9. Vooraanzicht scan van fiche. (© KIK-IRPA, 2013)

Op het einde van 2002 was hij bezig met de voorbereiding van het volgende volume dat hij hoopte te kunnen financieren dankzij de verkoop van de volumes B en C. Het eerste volume was reeds uitverkocht. In zijn correspondentie commentarieert hij het werk dat op dat ogenblik uitgevoerd werd: 'De gerepertoreerde glasramen zijn voornamelijk te vinden in kerkgebouwen en zijn gegroepeerd per gemeente (vooral Waalse gemeenten). Ze werden – net zoals de biografieën van de glazeniers – geïdentificeerd en zoveel mogelijk aangevuld. Ik trachtte kleine details toe te voegen door archieven en bibliotheken overal in het land te bezoeken. In Vlaanderen heeft het merendeel van de glazeniers mijn boeken aangekocht en mij biografische informatie bezorgd. Over de glazeniers in Wallonië heb ik veel minder gegevens. Ik heb voornamelijk een tekort aan adressen en telefoonnummers om deze ateliers te contacteren en biografische nota's te bekomen. (...) Na april 2003 ga ik naar Wallonië om een aantal kerken te bezoeken en om contacten proberen te leggen met glazeniers.'³⁰

Madeleine Manderyck heeft het initiatief genomen om Antonia Cools te contacteren met het oog op het behoud van Bakelants' waardevol archief. De respons was zo positief dat Yvette Vanden Bemden, voorzitter van het *Corpus Vitrearum* België-Belgique, en Madeleine Manderyck aan het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium de vraag stelden om de inventaris van de glasramen van de 19de en 20ste eeuw die Bakelants had opgesteld digitaal te ontsluiten. Enerzijds kadert deze vraag perfect in één van de opdrachten van de instelling zoals die in 1948 door de regent werd vastgelegd, namelijk het opstellen van een inventaris van het cultureel erfgoed van België. Anderzijds sluit ze nauw aan bij de campagne van het zogenaamde 'Fotorepertorium' dat door het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium in de jaren 1967-1983 over het hele Belgische grondgebied werd uitgevoerd.³¹ Als federale wetenschappelijke instelling, gelast met de documentatie, de studie en de conservatie-restauratie van het cultureel erfgoed van België, beschikt het Instituut – als resultaat van meer dan 65 jaar activiteit – vandaag over een uitgebreide online beeldendatabank genaamd Belgian Art Links and Tools (BALaT). Een zeer belangrijk onderdeel van deze databank betreft het erfgoed van kerken en kloosters waarbinnen glasramen procentueel in hoge mate vertegenwoordigd zijn.

Het project Bakelants

Het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium stelde twee doelstellingen voorop. Ten eerste was dat de behandeling en organisatie van de fiches in functie van hun ontsluiting voor wetenschappelijke onderzoekers en andere geïnteresseerden. Ze werden digitaal gepubliceerd in PDF-formaat en geregistreerd in een wettelijk depot in

functie van de intellectuele bescherming van het werk van Ivo Bakelants. Ten tweede werden alle fiches gekoppeld aan de bestaande gegevens in de databank BALaT ter bevordering van het kunsthistorisch onderzoek naar het Belgisch patrimonium en de geschiedenis van de glasschilderkunst.

De online publicatie

Het eerste stap van het ontsluitingsproject bestond uit de digitale publicatie van het archief Bakelants. Het Instituut is met deze online publicatie niet aan haar proefstuk toe. Zo werd al een tiental jaar geleden een aanzet gegeven tot een digitale uitgave van de *Dictionnaire des Peintres belges*, en de *Répertoire des lithographes actifs en Belgique sous la période hollandaise et le règne de Léopold Ier (1816-1865)*, door Marie-Christine Claes. Onlangs verscheen *A Masterly Hand*, een e-Book met de akten van het congres over de Meester van Elsloo.³²

De voorbereiding van deze digitale uitgave was een bijzonder complexe taak waarbij pragmatische keuzes moesten worden gemaakt om de behandeling van de ruim 5500 fiches tot een goed einde te brengen.³³ Er werd beslist om de door Bakelants opgenomen informatie niet te verbeteren of te vervolledigen, maar om ze enkel ter beschikking te stellen voor verder onderzoek.

De volgende stap in dit project was het opstellen van een inhoudstafel die een overzichtelijk beeld zou geven van de volledige verzameling fiches.³⁴ Deze index is een belangrijk instrument voor de consultatie van de ingescande fiches, omdat er zeer efficiënt kan nagegaan worden of een gezocht gebouw en/of glasraam al dan niet opgenomen is in de inventaris van Ivo Bakelants. Ondanks dat ze reeds gepubliceerd werden door de auteur zelf, werd besloten om ook zijn volumes A, B en C op te nemen in deze index om twee redenen: enerzijds om een overzicht te bieden van de volledige inventaris van Ivo Bakelants, en anderzijds waren de op de fiches getekende plattegronden van de gebouwen met aanduiding van de situering van de glasramen niet opgenomen in de gepubliceerde volumes en dit kan een waardevol hulpinstrument zijn.

Aangezien Ivo Bakelants Nederlandstalig is, zijn de meeste fiches opgesteld in het Nederlands. De namen van de gebouwen in de Franstalige provincies werden tijdens het opstellen van de index vertaald naar het Frans. In het totaal bestaat de index uit 5290 onderdelen, wat overeenkomt met het aantal gebouwen die Ivo Bakelants bezocht tijdens zijn onderzoek. De bezochte sites zijn onderverdeeld in de drie regio's en de tien provincies van België. Dit vertaalt zich als volgt:

Regio's

- Brussel: 222
- Vlaanderen: 3162
- Wallonië: 1906

Provincies

- Antwerpen: 694
- Henegouwen: 601
- Limburg: 447
- Luik: 506
- Luxemburg: 332
- Namen: 327
- Vlaams-Brabant: 506
- Waals-Brabant: 140
- West-Vlaanderen: 713
- Oost-Vlaanderen: 802

De elektronische publicatie³⁵ is sinds 1 juli 2014 beschikbaar op de website van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium³⁶ en werd in twee delen uitgevoerd met een duidelijk onderscheid tussen de inventaris van Ivo Bakelants zelf en de teksten met de voorstelling, de inleiding en de registers ter ondersteuning van de consultatie van deze inventaris.

I. Voorstelling en inhoud

- I.1 Ten geleide
- I.2 Ivo Bakelants, biografische nota
- I.3 Registers (Bewaarde en vernielde glasramen / Glazeniers)

II. Inventaris Bakelants

- II.1 Bewaarde glasramen
- II.2 Vernielde glasramen
- II.3 Glazeniers

De publicatie bestaat uit verscheidene PDF-bestanden. Daarnaast zijn er eveneens een aantal papieren versies uitgegeven, die geraadpleegd kunnen worden in de Koninklijke Bibliotheek van België en de bibliotheek van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium.

Voor de redactie van de biografische nota over Ivo Bakelants werd een interview opgesteld met zijn echtgenote Antonia Cools. Dit maakte het mogelijk om niet alleen het verhaal van Ivo Bakelants te brengen maar ook om de persoonlijke herinneringen van Antonia Cools aan hun artistieke loopbaan en het leven met Ivo Bakelants te vertellen.

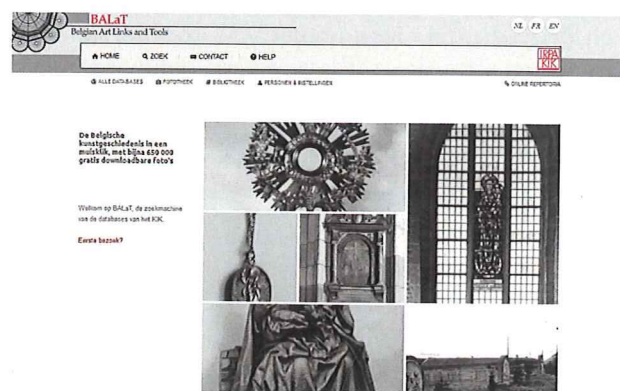
De gedigitaliseerde steekkaarten bieden in hun huidige vorm niet dezelfde kwaliteit aan informatie zoals die terug te vinden is in de drie eerste boeken die Ivo Bakelants publiceerde. De informatie werd namelijk niet meer systematisch door hem geverifieerd noch herwerkt voor een

publicatie. De informatie is dus 'ruw' en soms contradicto- risch of onvolledig. Ivo Bakelants kon niet altijd de glaze- nier of de datum van realisatie van de glasramen van een bepaald gebouw identificeren, noch kon hij de verschil- lende leden van eenzelfde familie steeds uit elkaar houden. Zo verwarde hij soms de productie van de ene met die van de andere. Desondanks blijkt hij bij het ontbreken van informatie zeer voorzichtig te zijn geweest bij het voorstel- len van dateringen of toeschrijvingen.

Hoewel de gegevens die verzameld werden door de glazenier natuurlijk nog verder verfijnd moeten worden, vormen ze een bijzonder waardevol en nuttig vertrekpunt. Ze stimule- ren de ontwikkeling van onderzoekspistes die pertinent zijn voor de studie van glasramen uit de 19de en 20ste eeuw, zoals monografieën over ateliers, de activiteit van buiten- landse ateliers in België, overzichtsstudies over glasramen in functie van hun iconografie of stijl, of technische studies.

De koppeling tussen het archief Bakelants en de databank van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium

Naast de publicatie was een tweede doel vooropgesteld, namelijk de koppeling van de informatie van de inventaris van Ivo Bakelants aan de databank van de infotheek en de fototheek van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatri- monium. *Adlib* is de databank die gebruikt wordt voor de archivering en het online ontsluiten van de foto's van de collecties van het Instituut. Deze bestaat uit meer dan een miljoen bestanden, en ook de referenties van de werken in de bibliotheek werden hierin opgenomen. De informatie van deze databank kan geraadpleegd worden via de startpa- gina van de algemene website van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium met het programma BALaT, Belgian Art Links and Tools. (afb. 10)

Afb. 10. Schermafbeelding van de website van Belgian Art Links and Tools (BALaT), <<http://balat.kikirpa.be/intro.php>>

In de tweede fase van het onsluitingsproject werd nagegaan of de verschillende sites die Ivo Bakelants bezocht heeft ook opgenomen waren in de databank van het Instituut en of er foto's voorhanden waren. Indien dat het geval was, werd deze informatie gekoppeld aan de gegevensbank in een voorbereidend document. De uiteindelijke koppeling is vrij technisch en dat zal de taak zijn van de ICT-dienst. Zo kan dus nagaan worden of het Instituut foto's heeft van een bepaald gebouw of niet, en of Ivo Bakelants nota's genomen heeft van de glasramen in dit gebouw. Ten slotte kunnen ook de bibliografische referenties van het Instituut geraadpleegd worden. De basis van dit systeem is het objectnummer, een identificatienummer dat wordt toegekend aan elk gefotografeerd en/of gedocumenteerd gegeven (een gebouw, glasraam, schilderij, enz.) in de databank. Hiermee kunnen alle gegevens gekoppeld worden.

Ten slotte

Ivo Bakelants had veel interesse voor de glasschilderkunst van de 19de en 20ste eeuw, een segment van de glasschilderkunst dat nauwelijks onderzocht werd toen hij met zijn inventarisatieproject begon.³⁷ Hij verrichte dus pionierswerk. Het *Corpus Vitrearum* richtte zich bijvoorbeeld tot voor kort voornamelijk op historische glasramen tot aan het einde van het *Ancien Régime*, maar niet op de glasschilderkunst van de 19de en 20ste eeuw. Momenteel krijgt het *Corpus Vitrearum* voor deze periode steeds meer aandacht. Dit kwam uitdrukkelijk aan bod tijdens het afgelopen colloquium van de vereniging in York (Engeland), begin juli 2014.

De Antwerpse glazenier was zich bewust van het miskende statuut van de glasschilderkunst in de kunstgeschiedenis als 'fragiel ambacht'. Met zijn documentatie biedt hij een zeer waardevol instrument aan voor de studie van de 19de- en 20ste-eeuwse glasschilderkunst in België. Zijn levenswerk kan nu als basis dienen voor het verdere kunstwetenschappelijk onderzoek.

¹ Project 'Digitale uitgave van de inventaris Ivo Bakelants', onder leiding van Isabelle Lecocq met medewerking van Emma Anquinet, stagiaire van het Fonds InBev-Baillet Latour (1 oktober 2013 tot en met 31 maart 2014). N.a.v. het veertiende kunsthistorische seminarie van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium op 3 december 2013, 'Blik van de kunsthistoricus op de studie van de monumentale glasramen in België', werd door Emma Anquinet een poster opgesteld met meer informatie over de aanzet van dit project. Dit artikel is een bewerking van de lezing die de auteurs gaven op de Studiedag Historisch Interieur georganiseerd door de Universiteit Gent, Vakgroep Kunst-, Muziek- en Theaterwetenschappen op 25 april 2014.

² Madeleine Manderyck, erfgoedconsulent bij het Agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse Overheid, is eveneens de secretaris van het *Corpus Vitrearum* België-Belgique.

³ Bakelants 2014: <<http://org.kikirpa.be/bakelants/indexnl.html>: Emma Anquinet, 'Ivo Bakelants, biografische nota.'

⁴ Deurne 1999: s.p.; zie ook 'Ken Uw Volk', *Chromodienst de Beukelaar* (Antwerpen, s.a.), reeks 45-4 (afb. 1).

⁵ In 1955 nam Ivo Bakelants deel aan een groepstentoonstelling over Belgische kunstambachten, die plaatsvond in New York, San Francisco, Parijs en Utrecht. De interprovinciale tentoonstelling 'Scheppend ambacht in Vlaanderen' in Deurne (1960) beschouwde hij als zijn eerste volwaardige deelname aan het publieke artistieke leven. Later werden zijn glasraamontwerpen ook getoond op andere exposities (o.a. in 1987). Demoor-Van den Bossche 1987: 2; Deurne 1960: titelpagina; Cools 2014: s.p.

⁶ Bakelants 1986a: 235.

⁷ Bakelants 1986a: 235-236.

⁸ Soms hielp Antonia Cools in het atelier van Ivo Bakelants met onder meer de ontwerpen en sjablonen van de glasramen te maken. Ondanks haar bijdrage tot het creatieproces werd haar naam niet altijd vermeld op de glaskunstwerken. De kunstenaar was zich bewust van deze *gendered* receptie en heeft naar eigen zeggen 'wat moeten vechten' om haar naam – en dus haar rol in het creatieproces – vermeld te zien (bv. de glasramen in het gemeentehuis van Lint). Zie Cools 2014: s.p.

⁹ Bijvoorbeeld de Antwerpse schilder en beeldhouwer Lode Tibos (1938-2013), een jeugdvriend van Antonia Cools en Ivo Bakelants. De naam 'Kunstkamer Manebrugge' is afkomstig van de naam van de straat waar de atelierwoonst van het kunstenaarskoppel gesitueerd is, nl. de Manebruggestraat. Zie Cools 2014: s.p.

¹⁰ Deurne 1999: s.p.

¹¹ Bakelants 1986a: 235.

¹² Demoor-Van den Bossche 1987: 2-3

¹³ Over Jan Huet: Van Damme 2005.

¹⁴ Demoor-Van den Bossche 1987: 2, 10; Bellon 1962: 1. Over Eugeen Yoors zie onder meer Peeters 1955; Bakelants 1986b: 180-181; Dewilde 2005.

¹⁵ Bakelants 1986a: 235.

¹⁶ Antonia Cools vertelde tijdens het interview met Emma Anquinet volgende anekdote: 'Op reis gingen de kinderen altijd mee [...] maar het was altijd kunst. Op een bepaald moment – dat vergeet ik nooit – in Joegoslavië, zeiden ze: "Wanneer gaan wij nu ein-de-lijk eens naar het water?" [...] Maar Ivo reed er altijd voorbij.' Zie Cools 2014: s.p.

¹⁷ Zie Brussel 2003: *Ivo Bakelants a commencé son tour de Belgique il y a une quarantaine d'années. Quand il arrivait dans un village, il s'adressait au curé et lui posait toujours la même question: – Où est le vitrail de votre église, monsieur le curé? – Voilà une bonne question, répondait souvent l'ecclésiastique, un peu inquiet de la suite de l'entretien. Hélas nous n'avons pas d'argent pour en placer un! En revanche, d'autres curés possédaient des vitraux, mais ils ignoraient totalement la valeur de ceux-ci. Je les ai donc mis au courant,' conclut Ivo Bakelants en souriant.*

¹⁸ Bolly, Coekelberghs 1972-1983

¹⁹ Brief van Ivo Bakelants aan Yvette Vanden Bemden, 30 december 2002. De auteurs danken Yvette Vanden Bemden van harte voor het delen van deze briefwisseling.

²⁰ Bakelants 2014: <<http://org.kikirpa.be/bakelants/indexnl.html>>. Dit deel werd reeds gepubliceerd door Ivo Bakelants in het eerste volume van zijn inventaris: zie Bakelants 1983.

²¹ Bovendien heeft Bakelants zelf ook 'stukjes geschiedenis' in zijn bezit, waaronder fragmenten van historische glasramen en een aantal ontwerptekeningen van belangrijke glazeniersateliers zoals Hochreiter & Geyer, Stalins-Janssens en Gussenhoven-Van Wyck.

- ²² Bijvoorbeeld Ivo Bakelants, *De Mechelse glazeniers Pluys en hun atelier*, Koninklijke kring voor oudheidkunde, letteren en kunst van Mechelen, Mechelen, 1967.
- ²³ Mariën-Dugardin 1960 en Daniels 2014.
- ²⁴ Het *Corpus Vitrearum Medii Aevi* is een internationale organisatie met als doel de exhaustieve studie en publicatie van historische glasramen. Het ontstaan van deze vereniging werd in 1952 geformaliseerd in Amsterdam op het zeventiende Internationale Kunsthistorische Congres. Oorspronkelijk had het project van het *Corpus Vitrearum* uitsluitend betrekking op de Middeleeuwen, maar landen zoals België namen afstand van deze beperking om glasramen uit de 16de en 17de eeuw te publiceren aangezien het merendeel van de bewaarde historische glasramen in België uit deze periode komen. Concreet is het *Corpus Vitrearum* een groep van specialisten en een corpus publicaties binnen het domein van de glasschilderkunst. De vereniging telt specialisten uit veertien landen in Europa, Rusland, de Verenigde Staten en Canada. Zie <http://cvi.cvma-freiburg.de>. Het Belgische comité werd officieel opgericht op 13 december 1965. Ingevolge de regionalisering van het land creëerde het nationaal comité van het *Corpus Vitrearum België-Belgique* in 1997 regionale geassocieerde comités: een Vlaams, een Brussels en een Waals comité.
- ²⁵ Zie Helbig 1943-1951 en Helbig 1961.
- ²⁶ Demoor-Van den Bossche 1987: 1; 6; 10; 12-13.
- ²⁷ Zie Bakelants 1983: 5, Bakelants 1986a: 235, Bakelants 1992: 7. Zie ook Brussel 2003: *Mon ancien professeur, Jules [sic] Helbig, a écrit un remarquable ouvrage sur le sujet [des vitraux anciens]. Mais ses recherches s'arrêtaient à 1830. J'ai voulu reprendre le flambeau pour évoquer la dernière partie du XIXe siècle et l'entière du XXe siècle.*
- ²⁸ Tijdens deze halve eeuw zijn bijna alle actieve ateliers gesitueerd in Vlaanderen of Brussel; Stalins in Antwerpen; Casier, Coppejans, Ganton, Ladon, Van Doorne en Van Nevele in Gent; Annys-Dhont, Coucke, Dinnewet, Dobbelaere en Grossé, Peene-De Lodder en Roderburg in Brugge; Pluys in Mechelen; Asperslag, Bardenhewer, Capronnier, Contini, Colpaert, Crickx, Fontana, Heydens, Hintzen, Jacobs, Steyaert, De Keghel, De Passe, Vosch in Brussel. Het bedrijf Osterrath heeft gedurende bijna een eeuw (1872-1966) de Waalse glasschilderkunst gedomineerd in Tilff en daarna in Luik. Ivo Bakelants stelde dat deze glazenier evenzeer onder de traditionele Vlaamse meesters geplaatst kon worden: zie Bakelants 1986b: 168). Isabelle Lecocq voert momenteel een globale studie uit van de activiteiten van het atelier Osterrath. Op het 14de kunsthistorische seminarie van het KIK (3 december 2013) werd meer uitleg gegeven over dit onderwerp (*Vitraux des XIXe et XXe siècles en Wallonie: l'atelier Osterrath*).
- ²⁹ Zie Bakelants 1983; Bakelants 1986a; Bakelants 1992. 'In deel 1 komen alle 31 Belgische gemeenten samen met hun deelgemeenten die beginnen met de letter 'A' aan bod. In deel 2, de letter 'B' zijn het 61 gemeenten en deel 3 omvat 20 gemeenten. In totaal werden in 112 gemeenten, bij het openbaar religieus en burgerlijk bouwkundig patrimonium de bestaande [11690] glasramen geïnventariseerd.' Zie Bakelants 1992: 7.
- ³⁰ Brief van Ivo Bakelants aan Yvette Vanden Bemden, 30 december 2002 (cf. *supra*, n. 19).
- ³¹ Bolly, Coekelberghs 1972-1983.
- ³² Zie: www.kikirpa.be/online documentatie.
- ³³ De fiches werden digitaal beschikbaar gesteld aan de hand van scans, wat uitgevoerd werd door een privaat bedrijf en gefinancierd is door het Federaal Wetenschapsbeleid. Dit proces was op technisch vlak niet eenvoudig. Bovendien varieerde de zichtbaarheid van de letters naargelang de fiches en soms zelfs naargelang de plaats op eenzelfde fiche, wat de leesbaarheid eveneens bemoeilijkt.
- ³⁴ Zie <<http://org.kikirpa.be/bakelants/filesnl/Registers.pdf>>.
- ³⁵ Bakelants 2014 (ISBN: 978-2-930054-22-3 / wettelijk depot: D/2014/0613/2).
- ³⁶ Bakelants 2014: <<http://org.kikirpa.be/bakelants/indexnl.html>>.
- ³⁷ Manderyck 2005: 184-185.

BIBLIOGRAFIE

BAKELANTS 1967

Ivo Bakelants, 'De Mechelse glazeniers Pluys en hun atelier', *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 71 (1967): 93-168.

BAKELANTS 1983

Ivo Bakelants, *De glasschilderkunst in België. Negentiende en twintigste eeuw. Repertorium en documenten, A*, Deurne, 1983.

BAKELANTS 1986A

Ivo Bakelants, *De glasschilderkunst in België in de negentiende en twintigste eeuw. Repertorium en documenten, B*, Wommelgem, 1986.

BAKELANTS 1986B

Ivo Bakelants, 'De religieuze glasschilderkunst 1890-1940', in *Gloed van glas*, tent.cat., Brussel, 1986: 161-184.

BAKELANTS 1992

Ivo Bakelants, *De glasschilderkunst in België in de negentiende en twintigste eeuw. Repertorium en documenten, C*, Deurne, 1992.

BAKELANTS 2002

Ivo Bakelants, brief aan Yvette Vanden Bemden, 30 december 2002.

BAKELANTS 2014

Ivo Bakelants, *De glasschilderkunst in België in de negentiende en twintigste eeuw. Repertorium van A tot Z*, 2 delen, Brussel, 2014.

BELLON 1962

F. Bellon, 'Glazenier Ivo Bakelants. Magie met lood en glas', *De Periscoop. Onafhankelijk en artistiek maandblad*, (1962): 1-2.

BRUSSEL 2003

S.n., Ivo Bakelants, 'J'ai visité 4.000 églises', *Plus Magazine*, 179 (januari 2013): 14.

BOLLY, COEKELBERGHS 1972-1983

Jean-Jacques Bolly, Denis Coekelberghs e.a., *Fotorepertorium van het meubilair van de Belgische bedehuizen*, Brussel, Ministerie van Nederlandse cultuur, Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, 1972-1983.

COOLS 2014

Antonia Cools, interview door Emma Anquinet, digitale opname, Deurne (Antwerpen), 28 januari 2014.

DANIELS 2014

M[onique] D[aniels], 'Helbig, Jean [Marie Charles]', *Dictionary of Art Historians*, online publicatie, laatst geraadpleegd op 1 juli 2014, <http://www.dictionary-of-art-historians.org/helbigj.htm>.

DEMOOR-VAN DEN BOSSCHE 1987

Patricia Demoor-Van den Bossche, *Dertig jaar glaskunst Ivo Bakelants*, Aalter, 1987.

DEURNE 1960

S.n., *Scheppend ambacht in Vlaanderen, 2 juni - 12 september 1960*, Deurne, 1960.

DEURNE 1999

S.n., *Huldiging Deurnese kunstenaars Ivo Bakelants, Gerd de Ley, Jozef Kets, Jan Prinsen, Peter Welffens, 26 november 1999*, Districtshuis Deurne, Deurne, 1999.

DEWILDE, MAGNUS, VANDENBILCKE 2005

Jan Dewilde, Guy Magnus & Annick Vandebilcke, *Eugeen Yoors, 1879 - 1975: oorlogsgetuige, 1914 - 1918*, [Leper:], 2005.

HELBIG 1943-1951

Jean Helbig, *De glasschilderkunst in België. Documenten en repertorium*, I & II, Antwerpen, 1943-1951.

HELBIG 1961

Jean Helbig, *Les vitraux médiévaux conservés en Belgique. 1200-1500, Corpus Vitrearum. Belgique*, I, Brussel, 1961.

MANDERYCK 2005

Madeleine Manderyck, 'Het kunsthistorisch onderzoek van de monumentale glasschilderkunst in Vlaanderen. Een status quaestionis', *Gentse Bijdragen tot de Interieurgeschiedenis*, 34 (2005): 175-193.

MARIËN-DUGARDIN 1960

Anne-Marie Mariën-Dugardin, 'Jean Helbig [met bibliografie]', *Bulletin des Musées royaux d'Art et d'Histoire*, 32 (1960): 129-132.

PEETERS 1955

Denijs Peeters, *Eugeen Yoors*, Antwerpen, 1955.

VAN DAMME 2005

Jan Van Damme, *Jan Huet (1903-1976): kunst- & glaszijder*, Hoogstraten, 2005.

SUMMARY

The Ivo Bakelants archive. An inventory of stained-glass windows from the 19th and 20th centuries in Belgium unlocked

This article discusses the Bakelants archive, which was compiled by the Antwerp glazier Ivo Bakelants (born 1934). Following his training at the Royal Academy of Fine Arts, the National Higher Institute for Fine Arts (Antwerp) and the Institute of Art History (Brussels), Bakelants founded his own glazier's workshop in Deurne in 1958. His oeuvre within the

art of glass painting is quite varied and he was influenced stylistically by the imagery of other artists such as Jan Huet (1903-1976) and Eugeen Yoors (1879-1977).

From 1972 Ivo Bakelants's studio developed into an artistic meeting place where he, together with his wife and fellow artist Antonia Cools, organised numerous exhibitions for young artists and colleagues from Belgium and abroad. Alongside his career as a teacher and his active participation in Antwerp's cultural and artistic scene, Bakelants also contributed to the art historical research into the art of glass painting in Belgium in the 19th and 20th centuries, an area of study that is attracting ever more attention these days. He published several articles on the subject and, following the work of the art historian Jean Helbig (1895-1985), he wanted to make a contribution to the recognition of the Belgian art of glass painting in the 19th and 20th centuries by means of an inventory project.

Ivo Bakelants visited numerous public buildings throughout Belgium that contained stained-glass windows from the 19th and 20th centuries and he collected data about these sites (name of the building, number of windows and their iconography, name of the glazier, additional documentation, etc.) that he brought together in an extensive archive. This work of a lifetime comprises approximately 5500 records containing information about 5290 sites and 787 stained-glass workshops along with accompanying archival documents, most of which is located in the documentation and research centrum KADOC in Leuven.

In 1983 Ivo Bakelants began to publish his work independently, but only the first three volumes (A, B and C) were published. Thanks to Mrs Madeleine Manderyck of the Heritage Agency, who is also Secretary of the *Corpus Vitrearum Belgium*, the archive was entrusted to the Royal Institute for Cultural Heritage in collaboration with the *Corpus Vitrearum Belgium*.

One of the first objectives was to make the records available by means of digital publication. Because of the size of the collection it was decided to enter the data from the index cards into an alphabetical index. In addition to this document, the digital publication of the Bakelants archive comprises a preface, an informative note, a list of all glaziers included and of lost windows, as well as a biographical note on Ivo Bakelants himself. A second objective of the project was to link Ivo Bakelants's documentation with the objects recorded in the database of the Royal Institute for Cultural Heritage. The result of this research is an effective and valuable tool for the promotion of art-historical and scientific research into Belgian glass painting of the 19th and 20th centuries. See <http://org.kikirpa.be/bakelants>.

Emma Anquinet (°1989) is Master in de Kunstwetenschappen van de Universiteit Gent. Ze werkt momenteel als wetenschappelijk onderzoeker aan het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (Brussel) en verricht daarnaast monografisch onderzoek naar de moderne kunstenares *Suzanne Duchamp* (1889-1963).

Na haar studies Kunstgeschiedenis en Archeologie aan de Luikse Universiteit promoveerde Isabelle Lecocq (°1972) tot doctor in de Filosofie en Letteren aan de Universiteit van Namen (2001). Ze is lid van het Belgisch Comité van het Corpus Vitrearum sinds 2009 en wetenschappelijke secretaris van het bureau van het internationale Comité van het Corpus Vitrearum (2012-2016). Op het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium is ze sinds 1997 betrokken bij talrijke plaatsbezoeken, expertises en wetenschappelijke studies van het patrimonium en in het bijzonder van glasramen.